

Khadijah's Interacting with Spouse Style in Three Cultural, Psychological and Behavioral Fields

Reza Baniasadi*¹, Maryam Bagherinejad Yazdi²

1. Assistant Professor; Department of Department of Islamic Knowledge, Faculty of Medicine, Yazd Shahid Sadoughi University of Medical Sciences, Yazd, Iran.

2. Graduate of Level 2, Department of Islamic Studies, Zainab Kobra Sisters Seminary, Yazd, Iran.

Citation: Baniasadi, R., & Bagherinejad Yazdi, B. (2022). Khadijah's interacting with spouse style in two cognitive and behavioral fields. *Journal of Woman Cultural Psychology*, 14(55), 55-67.

<https://doi.org/10.22034/jwcp.2023.701780>

20.1001.1.20088426.1402.14.55.4.7

ARTICLE INFO

Received: 12.12.2022

Accepted: 17.02.2023

Corresponding Author:

Reza Baniasadi

Email:

fatemi251@gmail.com

Keywords:

Interacting with spouse style

Hazrat Khadijah (PBUH)

Cultural field

Psychological field

Behavioral field.

Abstract

The purpose of the present study was to investigate the interacting with spouse style of Hazrat Khadijah (PBUH) in three cultural, psychological and behavioral fields. The research universe included all the texts and sources related to Hazrat Khadijah (PBUH). The sample of the research was the texts related to the interacting with spouse style of Hazrat Khadijah (PBUH) and the cultural, psychological and behavioral analysis about this contents. This research was descriptive and analytical. Data was collected using documentary and library methods via reviewing the texts on interacting with spouse style of Hazrat Khadijah (PBUH and cultural, psychological and behavioral subjects and note taking on index cards. Then the obtained data were analyzed. The results of the research showed that Hazrat Khadijah (PBUH), the unique lady of Hijaz, acted very admirably in her way of interacting with spouse to the Holy Prophet (PBUH) in three cultural, psychological and behavioral dimensions, and she should be a perfect model not only for all faithful women, but also for absolute all women. She that was taken under consideration of others during her lifetime and after her death, developed the attitude toward matrimony, the impact of age on marriage and non-insisting on luxury in cultural field. On psychological domain she held traits akin love and perception, deep confidence on her spouse and understanding the life difficulties. Also, in the field of behavior, she had characteristics such as chastity, generosity, honoring her spouse, supporting her husband, and creating a safe and relaxing atmosphere at home. Therefore, it could be reported that the use of all these components by women would improve their status with their husbands and, as a result, strengthen the family and achieve common goals.

Extended abstract

Introduction: Hazrat Khadijah (PBUH) lived in a time when divine religions were distorted. And in its place, superstition and moral corruption had been replaced, but with great effort, she was known as an outstanding and chaste woman. Hazrat Khadijah (PBUH) achieved an important social position and outstanding moral qualities. It is very important to examine the biography of Hazrat Khadijah (PBUH) in the matter of having a spouse as one of the most famous and praised women in history who had a very successful life with the Holy Prophet of Islam (PBUH). The importance and necessity of this research was due to the fact that by explaining the life history of Hazrat Khadijah (PBUH), an ideal and successful example of interaction with her husband should be proposed in the perspective of Muslim women. so that by setting it as a pattern to emulate, they could take long and effective steps in the way of vitality and strength of the family, which is the beginning of the growth and prosperity of the couple on one hand and the upbringing of righteous children on the other hand. Researches were conducted about this great lady, naturally, some of them are related to some aspects of such outstanding lady characteristics with her unique spouse. The article "A Drop from the Sea of Virtues of Hazrat Khadijah (peace be upon him)" by Gholamreza Goli Zavareh (2012), dealt with some other characteristics of Hazrat Khadijah (PBUH), including the examination of the sacrifices and services of Hazrat Khadijah (PBUH) to Islam and her culture-creating presence. The psychological effects of Hazrat Khadijah's presence on the culture of different societies after her have been determined in some narrations. Hazrat Khadijah's (peace be upon him) wifeness in the cultural dimension included various components such as; the right to choose a spouse, the effect of age in marriage and the importance of luxury in a joint life and other psychological and cultural dimensions such as marital commitment and importance to the needs of the spouse were also included. Despite the numerous researches about Hazrat Khadijah (PBUH), no independent book or article was published on the subject of this research. In addition to this, the present study presented a new classification of the method and principles of optimal interaction with the spouse by Khadijah, which was not seen in previous scattered studies. The main goal of this research was to provide a complete model for women in the matter of interacting with spouse in order to help to create and continue a sweet life in the form of a successful and strong family. This, with its profound effects on the correct culture of conjugal life and preserving family harmony, the spread of desirable psychological states such as patience and empathy in the relationships of spouses, followed by appropriate behavior and treatment between spouses. Therefore the purpose of the present study was to investigate the interacting with spouse style of Hazrat Khadijah (PBUH) in three cultural, psychological and behavioral fields

Method: The research universe included all the texts and sources related to Hazrat Khadijah (PBUH). The sample of the research was the texts related to the interacting with spouse style of Hazrat Khadijah (pbuh) and the cultural, psychological and behavioral analysis about this contents. This research was descriptive and analytical. Data was collected using documentary and library methods via reviewing the texts on interacting with spouse style of Hazrat Khadijah (PBUH) and cultural, psychological and behavioral subjects and note taking on index cards. Then the obtained data were analyzed.

Results: The results of the research showed that Hazrat Khadijah (PBUH), the unique lady

of Hijaz, acted very admirably in her way of interacting with spouse to the Holy Prophet (pbuh) in three cultural, psychological and behavioral dimensions, and she should be a perfect model not only for all faithful women, but also for absolute all women. She that was taken under consideration of others during her lifetime and after her death, developed the attitude toward matrimony, the impact of age on marriage and non-insisting on luxury in cultural field. On psychological domain she held traits akin love and perception, deep confidence on her spouse and understanding the life difficulties. Also, in the field of behavior, she had characteristics such as chastity, generosity, honoring her spouse, supporting her husband, and creating a safe and relaxing atmosphere at home.

Conclusions: Therefore, it could be reported that the use of all these components by women would improve their status with their husbands and, as a result, strengthen the family and achieve common goals.

Authors Contributions: Dr. Reza Baniasadi: data collection, content analysis, paper editing, and final examination and corresponding author. Maryam Bagherinejad Yazdi: collaboration in data collection with overall framework design, content analysis, discussion, conclusion. This research is independent. All authors have reviewed and endorsed the final version of the article.

Acknowledgments: The authors considers it necessary to thank all the professors who helped the researcher in this research.

Conflict of Interest: The authors declared there are no conflicts of interest in this article.

Funding: This article did not receive any financial support.

شیوه همسر‌داری حضرت خدیجه(س) در سه حوزه فرهنگی، روان‌شناختی و رفتاری

رضا بنی‌اسدی^{۱*}، مریم باقری نژاد یزدی^۲

۱. استادیار، گروه معارف اسلامی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد، یزد، ایران.
۲. دانش‌آموخته سطح ۲، گروه معارف اسلامی، حوزه علمیه خواهران زینب کبری (س)، یزد، ایران.

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی شیوه همسر‌داری حضرت خدیجه(س) در سه حوزه فرهنگی، روان‌شناختی و رفتاری بود. جامعه پژوهش شامل کلیه متون و منابع مربوط به حضرت خدیجه(س) است. نمونه پژوهش متون مربوط به شیوه همسر‌داری حضرت خدیجه(س) بود. این پژوهش از نوع توصیفی تحلیلی بود. با استفاده از روش اسنادی و کتابخانه‌ای اطلاعات جمع‌آوری شد و سپس داده‌های به‌دست‌آمده تحلیل شدند. نتایج پژوهش نشان‌داد که حضرت خدیجه(س) بانوی بی‌نظیر حجاز در شیوه همسر‌داری خویش با پیامبر اکرم(ص) در سه بعد فرهنگی، روان‌شناختی و رفتاری بسیار تحسین‌برانگیز عمل کرده و می‌تواند الگویی کامل برای همه زنان مؤمن بلکه مطلق زنان باشد. آن حضرت که در زمان حیات و پس از آن مورد توجه دیگران بودند در حوزه فرهنگی تحولاتی در خصوص نگاه به شیوه همسر‌گزینی، تأثیر سن در ازدواج و عدم تأکید بر تجمل‌گرایی ایجاد نمودند. در حوزه روان‌شناختی دارای ویژگی‌های عشق و معرفت، اعتماد قلبی به همسر و درک مشکلات زندگی بود. هم‌چنین در حوزه رفتاری دارای ویژگی‌هایی مانند عفت، سخاوت، تکریم همسر، حمایت از همسر، و موجد فضای ایمن و آرامش‌بخش در خانه بود. بنابراین می‌توان گزارش کرد که به کارگیری مجموع این مؤلفه‌ها توسط زنان، موجب ارتقای جایگاه آنان نزد همسر و در نتیجه استحکام خانواده و نیل به اهداف مشترک می‌شود.

کلیدواژگان: شیوه همسر‌داری، حضرت خدیجه(س)، حوزه فرهنگی، حوزه روان‌شناختی، حوزه رفتاری

مقدمه

در زندگی مشترک زوجین در قبال یکدیگر حقوق و وظایفی دارند که در صورت ادای حقوق و انجام وظایف توسط طرفین یک زندگی توأم با صمیمیت، آرامش و موفقیت کامل شکل خواهد گرفت. بررسی سیره حضرت خدیجه (س) در امر همسرمداری به عنوان یکی از مشهورترین و ممدوح‌ترین زنان تاریخ که زندگی بسیار موفقی با رسول مکرم اسلام (ص) داشت بسیار حائز اهمیت است. علت اصلی این موفقیت نحوه تعامل آن بانو با همسری است که عمیق‌ترین تأثیرات را بر روی انسان‌ها در طول تاریخ بشریت بر جای نهاد. در کتاب (Ali Bakshi, 2017) به ویژگی‌های فردی، اجتماعی و خصوصیات اخلاقی و رفتاری حضرت خدیجه (س) در عرصه‌های مختلف پرداخته شده است. در پژوهش (Tehrani, 2014) ابعاد روان‌شناختی و سجایای اخلاقی و رفتاری از فضایل و مناقب آن حضرت و حمایت‌های بی‌دریغ ایشان از پیامبر اکرم (ص) و هم‌چنین طهارت، نجابت، سخاوت، متانت، حجاب، نسب پاک و مؤمن ایشان و نیز باکره بودن وی در هنگام ازدواج با رسول خدا تبیین شده است. (Karami Fereydoni, 2015) استناد به آیات و روایات نقش حضرت خدیجه (س) در پیشرفت اسلام را گزارش کرده است. درباره این بانوی بزرگ، پژوهش‌هایی صورت گرفته است که به طور طبیعی بخشی از آن‌ها مربوط به کیفیت سلوک آن بانوی کم‌نظیر با همسر بی‌نظیر خویش است. در مقاله «برگی از فضایل حضرت خدیجه کبری» ویژگی‌های حضرت خدیجه (س) به عنوان یک بانوی بهشتی و رزمنده‌ای شجاع در رکاب پیامبر بررسی شده است. ویژگی‌هایی مانند تحمل سختی‌ها هم‌چون سختی روزگار شعب ابی‌طالب که منجر به وفات ایشان شد (Goli-Zavareh, 2012) هم‌چنین مقاله «قطره‌ای از دریای فضایل حضرت خدیجه (علیها سلام)» به برخی ویژگی‌های دیگر حضرت خدیجه (س)، از جمله به بررسی فداکاری‌ها و خدمات حضرت خدیجه (س) به اسلام و حضور فرهنگ‌ساز ایشان، پرداخته است (Andishe, 2017). مقاله «بازخوانی شخصیت حضرت خدیجه (علیها سلام) در منابع اهل سنت» به برخی فضائل آن حضرت مانند نسب، ایمان و شخصیت اجتماعی ایشان پرداخته است. و همان‌طور که از نامش پیدا است این فضایل را از منابع اهل تسنن ذکر می‌کند (Bahrami, 2018). مقاله «مختصری درباره زندگی‌نامه حضرت خدیجه (س)» به بررسی سجایا و کمالات اخلاقی حضرت خدیجه (س) پرداخته شده و بر اساس شرایط روان‌شناختی و اخلاقی ایشان به هم کف بودن آن حضرت با پیامبر (ص) به عنوان همسری شایسته اشاره شده است و همین نکته را عاملی بر اثرات فرهنگی حضور ایشان در عصر خود می‌دانند (Sanavi, 2020).

کتاب «سرور زنان جهان ام‌المومنین حضرت خدیجه کبری علیها السلام» به تبیین شخصیت دینی و اخلاقی حضرت خدیجه (س) به عنوان نخستین زن ایمان آورنده به پیامبر اسلام (ص) پرداخته و در ادامه به خدمات حضرت خدیجه (س) به دین اسلام و نحوه ازدواج خدیجه (س) با رسول خدا (ص) و سپس برخی از فضایل ایشان، مانند رفتار و اخلاق وی، برخی از ابعاد تربیتی در زندگی ایشان، مقامات معنوی خدیجه (س) نزد معصومین (ع) و شکوه تاریخی این بانوی بزرگ اسلام را به تصویر کشیده است و از این طریق اثرات روان‌شناختی که وجود حضرت خدیجه (س) بر فرهنگ جوامع مختلف بعد از خود، داشته، مشخص شده است (Hashminejad, 2013). البته در منابع تاریخی، گزارش قابل توجهی درباره شخصیت این بانوی بزرگ، در دوران قبل از اسلام ارائه نشده است و بیشتر به طور کلی بیان شده که او ثروتمند بود و سرمایه خود را برای تجارت، به کار می‌گرفت. از این رو پژوهش‌های متأخر پیرامون زندگی حضرت خدیجه بیشتر معطوف به زمان پس از اسلام است (Ibn Kathir, 1987).

با توجه به مطالب گزارش شده اهمیت و ضرورت این پژوهش از آن جهت است که با تبیین سیره همسرمداری حضرت خدیجه (س) یک نمونه کامل و موفق در تعامل با همسر در منظر زنان مسلمان قرار گیرد تا با الگو قرار دادن آن بتوانند در راه نشاط و استحکام خانواده گام‌های بلند و موثری بردارند. این امر، با تأثیرات ژرفی که بر فرهنگ صحیح همسرمداری و حفظ کیان خانواده، اشاعه حالات روان‌شناختی مطلوب مانند صبر و همدلی در روابط همسران و در پی آن رفتار و برخورد شایسته بین زوجین می‌گردد، مقدمه رشد و شکوفایی زوجین از یک سو و تربیت فرزندان صالح از سوی دیگر می‌شود. لذا هدف پژوهش حاضر، بررسی شیوه همسرمداری حضرت خدیجه (س) در سه حوزه فرهنگی، روان‌شناختی و رفتاری بود.

روش

طرح پژوهش، جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

روش این پژوهش توصیفی تحلیلی بود. جامعه مورد بررسی کلیه متون مربوط به حضرت خدیجه (س) است. نمونه پژوهش متون مربوط به شیوه همسرمداری حضرت خدیجه (س) و تحلیل‌های فرهنگی، روان‌شناختی و رفتاری مرتبط با این مضمون بود.

روش اجرا

در این پژوهش کلیه متون مربوط به شیوه همسرمداری حضرت خدیجه (س) و اثرات فرهنگی، روان‌شناختی و رفتاری آن، از طریق جستجوی اسناد و مراجعه کتابخانه‌ای مطالعه و فیش‌برداری شد. سپس اطلاعات جمع‌آوری شده تحلیل، ترکیب و جمع‌بندی شد.

یافته‌ها

یافته‌های به‌دست‌آمده از متون مربوط به حضرت خدیجه (س) نشان داد که آن حضرت در تعامل با همسر گرامی خویش در سه بعد فرهنگی، روان‌شناختی و رفتاری، بسیار تحسین‌برانگیز عمل کرده‌اند که در ذیل به آن‌ها پرداخته شد:

همسرمداری حضرت خدیجه در حوزه فرهنگی

حضرت خدیجه (س) در روزگاری زندگی می‌کرد که ادیان الهی دچار تحریف شده و به جای آن، خرافات و فساد اخلاقی جایگزین شده بود ولی ایشان با تلاش بسیار به عنوان زنی برجسته و عقیف شناخته می‌شد. حضرت خدیجه (س) به موقعیت اجتماعی مهم و صفات اخلاقی برجسته دست پیدا کرد. وی خواستگاران متعددی داشت؛ اما میل و رغبتی به مظاهر مادی و لذت‌های معمول زندگی که در شرایط او برایش سریع‌الحصول بود، نشان نداد و همه خواستگاران سرشناس و ثروتمند را رد کرد (Hakimzadeh, 2017). حضرت خدیجه (س) در روند انتخاب همسر و ازدواج خود چندین گام صحیح را که در گستره جامعه اسلامی تبدیل به نسخه فرهنگی اسلامی ازدواج شده است، نشان داد که به برخی از این موارد در ذیل پرداخته می‌شود:

- حق انتخاب همسر

طبق بیشتر گزارش‌های تاریخی، حضرت خدیجه (س) به پیامبر پیشنهاد ازدواج داد (Tabari, 1982). این که زنی در موقعیت حضرت خدیجه (س)، خود پیشگام در خواستگاری و ازدواج شود، از نظر روان‌شناسی فرهنگی مسئله قابل تأمل و نوعی سنت شکنی است که می‌توانست، سرزنش و ملامت اطرافیان را در پی داشته باشد. البته برخی از گزارش‌ها حاکی از آن است که زنان اشرافی و ثروتمند قریش، که خدیجه و موقعیت او را به طور طبیعی می‌شناختند، او را به خاطر ازدواج با کسی که از نظر مالی بسیار کمتر از خودش بود، سرزنش کرده و حتی با او قطع رابطه کرده بودند (Neishabouri, 1911-1915).

حضرت خدیجه، اختیار کامل اموال خویش را به پیامبر واگذار کرد و سبک زندگی خویش را بر اساس خواست محمد و در راستای تقویت رسالت آن حضرت تغییر داد. بانویی که توانست با درایت و تدبیر، در شرایطی که زنان در انتخاب شریک زندگی، سهم و حقی نداشتند و فقط انتخاب می‌شدند، او حق انتخاب را به طور کامل به دست آورد. مهم‌تر آن که پیش قدمی در ازدواج از سوی خدیجه، با وجود این که برخلاف عرف و روان‌شناسی فرهنگی رایج بود، اما پذیرفته شد. خدیجه همه سعادت و خوشبختی را در همسری محمد می‌دانست و عزمی استوار برای ازدواج با محمد داشت. جدیت او، عشق وی نسبت به رسول خدا را می‌رساند؛ عشق به همه خوبی‌ها و در یک کلام، عشق به خدا (Hakimzadeh, 2017).

- نقش سن در ازدواج

در مورد سن حضرت خدیجه (س) در زمان ازدواج و اختلاف سن ایشان با پیامبر (ص)، نقل‌هایی گاهاً متفاوت وجود دارد و برخی سن حضرت خدیجه (س) را در زمان ازدواج ۴۰ و سن پیامبر (ص) را ۲۵ سال بیان کرده‌اند. یکی از مورخان، درباره حکمت ازدواج پیامبر با حضرت خدیجه (س) گزارش کرده است که «خداوند سبحان برای همسری رسول خود، خدیجه را برگزید در حالی که پیامبر ۲۵ و خدیجه ۴۰ سال داشت علت این گزینش آن بود که خدیجه باعث آرامش رسول خدا در دوران فترتی باشد که در آن، از بشری عادی به بشری که وحی را از خداوند می‌گیرد، منتقل می‌شد. اگر خدیجه، دختری صرفاً کم سن و سال و بدون درایت و تعقل بود، همان روز اولی که پیامبر از غار برگشت، به او اتهامات گوناگونی وارد می‌کرد؛ زیرا عقل او قادر به درک تجربه عظیم انتقال اشرف مخلوقات از بشری عادی به هم‌نشین ملائکه و حامل وحی الهی نبود؛ در حالی که خدیجه بعد از شنیدن سخنان رسول خدا، با بهترین جملات و عبارات، آن حضرت را تصدیق کرد. لازمه این تصدیق نیکو، داشتن قلبی مهربان به رسول خدا و رشد عقلی و فکری صیقل یافته در طول زمان است (Al-Shaarawi, 2005). بر این اساس یکی از عوامل فرهنگی تأکید بر رشد عقلی در ازدواج است و نه تأکید بر صرفاً سن تقویمی از نکات حائز اهمیت ازدواج صحیح است.

- مقابله با تجمل گرایی در ازدواج

حضرت خدیجه (س) علاوه بر اینکه در شروع زندگی مشترک با پیامبر (ص) به خصایص درونی و گوهر درونی ایشان می‌نگریست، بلکه هم‌زمان تلاش می‌کردند در مقابل فرهنگ غلط تجمل گرایی زمان جاهلیت برای ازدواج بایستند. در آن زمان که یکی از مصادیق موفقیت در زندگی دختران، مهریه سنگین بود، حضرت خدیجه (س) به این معقوله بسیار عاقلانه و واقع بینانه نگاه می‌کردند و در مقابل آن ایستادند. نقل است وقتی حضرت خدیجه (س) در جلسه خواستگاری ملاحظه کرد عمویش از عهده پاسخ‌گویی سخنان ابوطالب (ع) عموی پیامبر (ص) بر نمی‌آید، بی‌درنگ فرمودند: «عموجان! ممکن است در بین مردم نسبت به من سزاوارتر باشی، ولی نسبت به من از خود من برتری نداری و در این مورد من سزاوارترم. ای محمد! من خودم را به ازدواج تو در آوردم، و مهر هم بر عهده من و در مال من است. ابوطالب گفت: شاهد باشید که خدیجه محمد را قبول کرد و مهریه را نیز از مال خویش ضامن شد. بعضی از مردان قریش گفتند: این چیز عجیبی است که مهریه بر عهده زنان باشد. در این هنگام، ابوطالب دچار خشم شدیدی شد و بر دو زانوی خویش نشست و فرمودند: اگر مردان، هم‌چون برادرزاده من باشند، با سنگین‌ترین بها و بزرگ‌ترین مهریه طلب می‌شوند و اگر افرادی مانند شما باشند، نمی‌توانند جز با پرداخت مهر روزافزون ازدواج کنند» (Kolini, 1984). این نکته نشان می‌دهد مهریه و تجملاتی که در دوران جاهلیت و در فرهنگ آن زمان نهادینه بوده است توسط درایت و ژرف اندیشی حضرت خدیجه (س) خوار شمرده شده و این نکته ملاک محکمی در جهت تلاش حضرت خدیجه (س) برای مقابله با فرهنگ تجمل گرایی در ازدواج است.

- تعهد زناشویی

تعهد زناشویی زوجین به یکدیگر پایه و اساس یک زندگی مشترک موفق است. در زندگی حضرت خدیجه (س) نیز وجود تعهد به زندگی با پیامبر اکرم (ص) نمود واضحی داشت؛ چنان که بین مسلمانان معلوم بود که خدیجه (س) هنگامی که مردم از پیامبر اکرم (ص) روی گردانده بودند او انیس آن حضرت بود و هنگامی که دیگران آن حضرت را تکذیب می‌کردند او تصدیق می‌کرد (Ibn Tavis, 1980). پیامبر اکرم (ص) درباره ایشان فرمودند خدیجه به من ایمان آورد هنگامی که مردم از من دوری کردند، و به من محبت و مهربانی کرد هنگامی که مردم از من رو بر گردانیدند، و مرا تصدیق کرد هنگامی که مردم دعوت مرا تکذیب کردند. (Zahabi, 2003). در صورتی که همسران، روابط بین حضرت خدیجه (س) و پیامبر اکرم (ص) را به عنوان الگوی مطلوب در جامعه دنبال کنند، در زندگی ایشان نیز با راهکارهایی که پیامبر (ص) و حضرت خدیجه (س) استفاده می‌کردند، می‌توانند هم در زندگی خود و

هم در زندگی فرزندان‌شان، تعهد زناشویی را نهادینه نمایند.

- توجه به نیازهای همسر

در احادیث آمده است: «جَبْرِئِلُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذِهِ خَدِيجَةُ قَدْ أَتَتْكَ ... فَإِذَا هِيَ أَتَتْكَ، فَأَقْرَأْ عَلَيْهَا السَّلَامَ مِنْ رَبِّهَا عَزَّ وَجَلَّ، وَمِنِّي، وَبَشِّرْهَا بِبَيْتٍ فِي الْجَنَّةِ مِنْ قَصَبٍ، لَا صَخَبَ فِيهِ وَلَا نَصَبَ يَعْنِي جَبْرِئِيلَ نَزَدَ پیامبر اکرم (ص) آمد و گفت: ای پیامبر خدا! خدیجه دارد نزد تو می‌آید ... پس هنگامی که نزد تو آمد از طرف پروردگار عز و جل و از طرف من به او سلام برسان و او را به خانه‌ای در بهشت که از مروارید، ساخته شده و در آن، سر و صدا و رنجی نیست، بشارت ده (Bukhari, 1422).

در شرح این حدیث مذکور گفته شده: «تعبیر قصب از این جهت است که آن بانوی بزرگوار، گوی سبقت را در ایمان آوردن از همه ربوده بود و تعبیر صخب از این جهت است که حضرت خدیجه هرگز با پیامبر (ص) درگیر نشده و صدایشان را روی پیامبر اکرم (ص) بلند نکردند و خانه را محیطی امن و آرام برای آن حضرت قرار دادند. تعبیر نصب هم از این جهت است که وی برخلاف برخی همسران پیامبر (ص) هرگز آن حضرت را نیاززدند (Ibn Kathir, 1987).

پیامبر اکرم (ص) قبل از بعثت، برای عبادت به غار حرا می‌رفتند. این عمل در هر ماه چند روز و هر سال ماه رمضان صورت می‌گرفت. حضرت خدیجه (س) نه تنها مانع نمی‌شد بلکه مشوق هم بودند و ایشان را شامگاه بدرقه می‌کرد و در هنگام بازگشت به پیشواز می‌رفت. گاهی برای پیامبر (ص) خوراکی می‌برد و مواظب بود تا خلوت ایشان با پروردگار به هم نخورد. گاهی نیز با گماشتن غلامان و اطرافیان خود در اطراف کوه حرا به از جان‌گرمی پیامبر (ص) مراقبت می‌کرد و خود در انتظار بازگشت محبوب می‌ماند (Amini, 2014).

حضرت خدیجه (س) خدمات زیادی را در خانه پیامبر اکرم انجام داده و صدمات فراوانی را متحمل شده بودند. از این‌رو زمینه شکایت یا بدخلقی نسبت به آن حضرت وجود داشت، اما هرگز دیده یا شنیده نشد که کوچک‌ترین شکایت یا بدخلقی از ایشان سر زده باشد.

همسر داری حضرت خدیجه در حوزه روان‌شناختی

منظور از تعامل در حوزه روان‌شناختی، تعاملاتی است که بر پایه معرفت شخص صورت می‌گیرد و نوعی تعامل معنوی محسوب می‌شود که البته آثار خارجی نیز در پی دارد. حضرت خدیجه (س) در این حوزه دارای ویژگی‌های ممتازی بودند که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

- عشق و محبت

در زندگی نامه حضرت خدیجه (س) ابراز عشق و علاقه ایشان به پیامبر (ص) کاملاً مشهود است. عشق و علاقه حضرت خدیجه (س) موجب علاقه شدید پیامبر اکرم (ص) به ایشان شده بود. شاهد این ادعا آن است که به گواهی تاریخ آن حضرت تا خدیجه (س) زنده بود همسر دیگری اختیار نفرمود. در حالی که نسبت به هیچ‌یک از همسران دیگر پیامبر (ص) چنین رعایتی صورت نگرفت (Ibn Abd al-Barr, 1992). و این نشان از شأن و منزلت والای حضرت خدیجه (س) نزد پیامبر اکرم (ص) دارد. نشانه دیگر علاقه شدید رسول خدا (ص) به خدیجه (س)، ذکر و یاد فراوان او توسط آن حضرت بود. (Bukhari, 1422) تا جایی که از عایشه نقل شده هرگاه یادی از خدیجه می‌شد پیامبر اکرم (ص) از مدح و ثنای او و استغفار برای او خسته نمی‌شدند (Maghrizi, 1999). حتی نقل شده گاهی آن حضرت از یاد حضرت خدیجه (س) به گریه می‌افتادند (Khwarizmi, 1991) و این شدت علاقه ایشان به خدیجه (س) را نشان می‌دهد (Ibn Abd al-Barr, 1992).

- اعتماد قلبی به همسر

وصول به اهداف مشترک در زندگی خانوادگی اعتماد اعضای خانواده به ویژه زوجین را نسبت به یکدیگر می‌طلبد. حضرت خدیجه (س) از آن‌جا که به پیامبر اعتماد کامل داشت نخستین زنی بود که به آن حضرت ایمان

آورد و ایشان را تصدیق نمود (Tabarani, undated). نقل شده هنگامی که رسول خدا نزول اولین وحی الهی یعنی آیات اول سوره علق برای‌شان رخ داد از آن اظهار نگرانی می‌کردند که آن حضرت خدمت رسول خدا (ص) عرضه داشتند خداوند با تو جز به نیکی رفتار نمی‌کند و بعد از شرح ماجرا از سوی پیامبر نسبت به آن چه دیده و شنیده است حضرت خدیجه عرضه داشتند پسر عمو قسم به آن کس که به او قسم یاد می‌شود من امیدوارم شما پیامبر این امت باشید. آن حضرت هرگز درباره ادعای پیامبر درباره بعثت خویش اظهار تردید نکرد (Beyhaqi, 1984). در برخی نقل‌ها آمده حضرت خدیجه در جریان رحلت فرزندان قاسم به پیامبر اکرم (ص) عرض کرد ای کاش شیر خوارگی او تمام می‌شد و بعد از دنیا می‌رفت که آن حضرت فرمودند اتمام شیر خوارگی او در بهشت است و حضرت خدیجه عرض کرد اگر این را می‌دانستم مصیبت او بر من آسان می‌شد. پیامبر اکرم (ص) فرمودند اگر بخواهی از خدا درخواست کنم که صدای او را به سمع تو برساند. در این‌جا حضرت خدیجه عرض کرد نیازی نیست من خدا و رسولش را تصدیق می‌کنم (Ibn Majah, 2009). که این نشان‌گر اعتماد کامل حضرت خدیجه (س) به پیامبر اکرم (ص) است. این رویکرد اعتمادی حضرت خدیجه (س) به پیامبر اکرم (ص) موجب شد تا در آن فضای جاهلی حجاز و غربت آن حضرت در زمانی که مردم با آن حضرت مقابله می‌کردند حضرت خدیجه مأوی و مأمن ایشان باشند.

- درک مشکلات زندگی

زوجین باید آگاهی خود نسبت به یک‌دیگر را افزایش دهند. در این راستا آگاهی نسبت به مشکلات همسر جایگاه ممتازی دارد. همراهی در مشکلات و تلاش برای رفع آن‌ها در زندگی مشترک موجب همدلی بیشتر و عبور آسان‌تر از مشکلات می‌شود. بانوی باکمال اسلام در دوران سختی و مشکلات طاقت‌فرسای صدر اسلام، بهترین همراه و شریک پیامبر اکرم (ص) بودند. به جرات می‌توان گفت ایشان از بهترین انیس‌های پیامبر (ص) و از راسخ‌ترین مددکاران روزهای سخت آن روزگار بودند. آن حضرت در طول بیست و پنج سال زندگی مشترک با پیامبر اکرم (ص)، پیوسته همدم، هم‌فکر و هم‌گام با پیامبر بودند به طوری که نوشته‌اند: «کانت خدیجه وزیره صدق علی الاسلام و کان رسول الله یسکن البیها؛ یعنی خدیجه وزیر راستین اسلام بود و رسول خدا با [مهر و ملاحظت] او آرامش خاطر می‌یافت» (Ibn al-Asir, 1989). که این سیره حضرت خدیجه (س) نشان از درک عمیق حضرت خدیجه نسبت به مشکلات زندگی داشت.

همسر‌داری حضرت خدیجه در حوزه رفتاری

- عفت

یکی از فضیلت‌های پسندیده، ابزارهای لازم برای ساختن خانواده و به تبع آن جامعه موفق و ایجاد فضای مطلوب برای پیشرفت و ترقی، عفت و پاکدامنی است. این فضیلت برای هر انسانی پسندیده است چنان‌که امام باقر (ع) در این زمینه می‌فرماید خداوند به چیزی برتر از عفت شکم و شرم‌گاه، عبادت نشده است (Koleini, 1986)، اما در بانوان پسندیده‌تر است. این ویژگی شخصیتی نیز در حضرت خدیجه (س) بسیار بارز بود. در عصر جاهلیت و پیش از بعثت نبی مکرم اسلام (ص) که بسیاری از زنان آلوده بودند، حضرت خدیجه طهارت و شرافت خویش را حفظ کرده بود از این رو درباره آن بانوی بزرگ نقل شده که ایشان پیش از بعثت رسول خدا (ص) به صفت «طاهره» خوانده می‌شدند (Asklani, 1994). بی‌شک این طهارت پس از ازدواج با پیامبر اکرم (ص) نیز تداوم داشته است زیرا با وجود دشمنی عمیق اعراب و به ویژه قریش با پیامبر (ص) و حضرت خدیجه (س)، هرگز طعنی به ایشان از این جهت وارد نشده است. آن حضرت با وجود داشتن مال و جمال و کمال، هرگز به انحراف کشیده نشد و این درسی برای زنان است که هر قدر منزلت و جایگاه پیدا کنند طهارت‌شان باید محفوظ بماند.

- بخشندگی و گشاده‌دستی

یکی از بهترین رفتارهای آدمی بخشندگی و گشاده‌دستی است. این رفتار از خلق سخاوت سرچشمه می‌گیرد که یکی از اصول اخلاقی است. در روایتی از نبی مکرم اسلام (ص) آمده است که شخص سخاوتمند به خدا، بهشت و مردم نزدیک این فضیلت بزرگ در زندگی مشترک نیز بسیار موثر بوده و موجب استواری پیوند زوجین و شدت دوستی و محبت می‌شود (Ibn Babevayhe, undated).

حضرت خدیجه (س) قبل از ازدواج با رسول اکرم (ص) از زنان بخشنده و باسخت بود. این ویژگی بعد از ازدواج با پیامبر نیز وجود داشته بلکه بیشتر به چشم می‌خورد؛ در احوالات حضرت خدیجه (س) آمده هنگامی که رسول خدا (ص) زید را در بازار برده‌فروشان دید از عقل و ادب و جمال او خوشش آمد و به حضرت خدیجه (س) فرمود اگر مالی داشتیم او را می‌خریدم. در این هنگام حضرت خدیجه به ورقه بن نوفل پسر عمّ خویش امر کرد زید را از مال خویش خریداری نماید و سپس به پیامبر اکرم (ص) فرمود یا محمد او را تحویل بگیر و پرورش بده (Beyhaqi, 1984). که این امر بخشندگی و گشاده‌دستی آن حضرت را نشان می‌دهد.

- تکریم شخصیت همسر

انسان‌ها به طور فطری خواهان احترام متقابل هستند. علاوه بر فطری بودن این امر، از نظر شرعی و اخلاقی نیز احترام به دیگران لازم است. از این رو برای پایداری خانواده، احترام زوجین به یکدیگر اجتناب‌ناپذیر است. این امر برای زن نسبت به همسر خویش با تاکید بسیار بیشتری بیان شده است چنان‌که امام جعفر صادق (ع) فرمود: «مَلْعُونَةٌ مَلْعُونَةٌ امْرَأَةٌ تُؤَدِّي زَوْجَهَا وَ تُعْمَةُ، وَ سَعِيدَةٌ سَعِيدَةٌ امْرَأَةٌ تُكْرِمُ زَوْجَهَا وَ لَا تُؤَدِّيهِ وَ تُطِيعُهُ فِي جَمِيعِ أحوالِهِ» یعنی: ملعون است، ملعون است آن زنی که شوهر خود را بیازارد و غمگین کند و خوشبخت است، خوشبخت است آن زنی که شوهر خود را احترام نهد و آزارش ندهد و در همه امور از او تبعیت کند (Karajaki, 1985). حضرت خدیجه (س) در این جهت نیز یک آگوی کامل بودند و نسبت به پیامبر اکرم (ص) نهایت حفظ حرمت را رعایت می‌کردند و در همه امور از ایشان تبعیت می‌کردند.

بانوی بزرگ اسلام حضرت خدیجه (س) با این‌که در میان قریشیان از نظر نسب، در حد متوسط و از نظر شرافت، شریف‌ترین و از نظر مال، ثروتمندترین آن‌ها بود و همه اقوامش بر مال او حریص بودند (Beyhaqi, 1984). اما کمال احترام و بزرگ‌داشت را نسبت به پیامبر داشت و همواره حرمت او را پاس می‌داشت و کوچک‌ترین رفتاری که نشانی از اظهار برتری دهد از خود بروز نمی‌داد.

- حمایت از همسر

یکی از ویژگی‌های مثال‌زدنی حضرت خدیجه در سیره همسرمداری خویش حمایت همه‌جانبه از رسول خدا (ص) بوده است. آن حضرت نخستین زنی بودند که به پیامبر اکرم (ص) ایمان آوردند و همواره ایشان را تصدیق کردند و مایه آرامش خاطر و تسکین قلب‌شان بودند. هر گاه پیامبر اکرم (ص) از طعنه‌های تلخ و آزاردهنده مشرکان آزرده خاطر می‌شد حضرت خدیجه به ایشان دل‌داری می‌داد و موجب آرامش ایشان در برابر سختی‌ها و ناملایمات می‌شد (Ibn Ishaq, 1978).

از دیگر جلوه‌های حمایت حضرت خدیجه از پیامبر اکرم (ص)، حمایت مالی بوده است چنان‌که پیامبر اکرم (ص) در این باره فرمودند: خدیجه و کجا است مانند خدیجه! مرا تصدیق کرد هنگامی که مردم مرا تکذیب کردند و بر دین خدا یاری‌ام کرد و با همه مال خود کمکم نمود (Erabli, 1961).

آن حضرت برای حمایت از رسول خدا (ص) هر کاری که می‌توانست انجام می‌داد چنان‌که نقل شده پیامبر از غار حرا به خانه برگشتند، ولی بسیار ناراحت بودند. حضرت خدیجه عرضه داشتند ای پیامبر! نشانه‌های اندوه را در چهره‌ات می‌بینم که هرگز از ابتدای زندگی مشترک تا به حال تو را این‌گونه محزون ندیده بودم. علت چیست؟ پیامبر فرمود: ناپدید شدن علی من را نگران کرده است. علی از من جدا شد و معلوم نیست کجاست؟ (ماجرای این قرار بود که عده‌ای از مسلمانان بر اثر دوری از گزند یورش مشرکین، پراکنده شده بودند. در این میان بین

حضرت علی (ع) و پیامبر (ص) نیز جدایی افتاده بود). بعد از آن که پیامبر اکرم (ص) برخی از فضائل حضرت علی (ع) را برای حضرت خدیجه (س) نقل کردند آن حضرت به پیامبر اکرم (ص) عرض کرد: «بر شترم سوار می شوم و به جست و جوی علی می پردازم تا به او برسم، مگر اینکه مرگ بین من و او فاصله بیندازد (Majlisi, 1983). آن حضرت در طول بیست و پنج سال زندگی مشترک با پیامبر اکرم (ص)، پیوسته یاور و حامی پیامبر بودند و همان طور که بیان شد درباره ایشان گفته شده: «کانت خدیجه وزیرة صدق علی الاسلام و کان رسول الله یسکن الیها؛ یعنی حضرت خدیجه دست یار راستینی برای اسلام بود و رسول خدا به وجود او آرامش خاطر می یافت» (Ibn al-Asir, 1989).

حضرت خدیجه (س) در شدائد و سختی ها همواره در کنار پیامبر اکرم (ص) بودند و تا آخرین لحظه زندگی مشترک نیز بر عهد و پیمان خویش استوار باقی ماندند.

بحث و نتیجه گیری

از اصلی ترین روش ها برای شروع و تداوم یک زندگی مشترک، آموختن شیوه های همسرمداری پسندیده است و همسران باید به این مسئله مهم توجه لازم را داشته باشند. یکی از نمونه های برجسته در بین زنان عالم که به خوبی می تواند الگوی زنان در همسرمداری واقع شود، حضرت خدیجه (س) است. با بررسی کتاب های تاریخی و حدیثی، می توان همسرمداری حضرت خدیجه (س) را به سه حوزه فرهنگی، روان شناختی و رفتاری تقسیم کرد. همسرمداری حضرت خدیجه در بعد فرهنگی شامل مؤلفه های مختلفی مانند؛ حق انتخاب همسر، تأثیر سن در ازدواج و میزان اهمیت به تجمل گرایی در زندگی مشترک بود و ابعاد فرهنگی دیگر مانند تعهد زناشویی و اهمیت به نیازهای همسر را نیز شامل می شد. در بعد شناختی شامل مؤلفه های فراوانی است که برخی از مهم ترین آن ها از جمله عشق و محبت، اعتماد قلبی به همسر و درک مشلات زندگی بود که مورد واکاوی قرار گرفت. در بعد رفتاری نیز که مؤلفه های بیشتری را در بر می گیرد از جمله عفت، بخشندگی و گشاده دستی، تکریم شخصیت همسر، حمایت از همسر بود. حضرت خدیجه (س) بسیار موفق عمل کردند که در این پژوهش به برخی از آن ها نیز اشاره شده است. به کارگیری مجموع این مؤلفه ها توسط زنان، موجب ارتقای جایگاه آنان نزد همسر و در نتیجه استحکام خانواده و نیل به اهداف مشترک می شود.

سهم نویسندگان: دکتر رضا بنی اسدی: طراحی چهارچوب کلی، بررسی و تحلیل محتوی، بحث و نتیجه گیری، تصحیح مقاله و نویسنده مسئول. مریم باقری نژاد یزدی: همکاری در طراحی چهارچوب کلی و تحلیل محتوی و بحث و نتیجه گیری. این پژوهش، تحقیقی مستقل است. همه نویسندگان نتایج را مورد بحث قرار داده و نسخه نهایی را بررسی و تأیید کردند.

سپاسگزاری: نویسندگان بر خود لازم می دانند از کلیه کسانی که پژوهشگران را در تحقیق حاضر یاری رساندند تشکر و قدردانی به عمل آورند.

تعارض منافع: در این پژوهش هیچ گونه تعارض منافع توسط نویسندگان گزارش نشده است.

منابع مالی: این مقاله از حمایت مالی برخوردار نبوده است.

References

The Holy Quran.

Ali Bakshi, A. (2017). *Khadijah is the best wife of the Prophet (PBUH)*. Qom: Zathar is a holy province. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/11420617>

- Al-Shaarawi, M. M. (2005). *The wives of Al-Nabi and Al-Al-Bayt*. Beirut: Al-Asriya School Publications. URL: <https://noorlib.ir/book/info/25255/%D8%B2%D9%88%D8%>
- Amini, A. (2014). *Al-Ghadir Fi Al-Kitab and Wal-Sunnah*. Tehran: Dar al-Katb al-Islamiyeh. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/1280448>
- Andishe, H., & Rostami, H., & Sepahian, M. (2017), A drop from the sea of virtues of Hazrat Khadijah. *Miqat Hajj*, 27(105), 141-154. [Persian] URL: http://miqat.hajj.ir/article_82154_bbe3b0e8e74586b7ccc286fdeea12926.pdf
- Asklani, A. (1994). *Injured in discriminating the companions*. Research: Adel Ahmad Abd al-Mawat and Ali Mohammad Mouwad. Beirut: Al-Nasher Dar al-Kutub Al-Elamiya. URL: <http://lib.eshia.ir/40173/8/99>
- Bahrami, M. (2018). Reinterpretation of the character of Hazrat Khadijah (Aliha Salam) in Sunni sources. *Nameh Jamia*, 6(130), 67-86. [Persian] URL: http://nj.jz.ac.ir/article_100734_e3a7aad441b5f8a85bed55f2ab246b47.pdf
- Beyhaqi, A. (1984). *The evidence of prophethood and the knowledge of the conditions of sahib Al-Sharia*. Beirut: Al-Nasher Dar Al-Kutub Al-Elamiya. URL: <http://lib.efatwa.ir/46967/2/462>
- Bukhari, A. (1422). *Al-Jaami Al-Musnad Al-Sahih Al-Mukhtasar I Amour Rasulullah, may God bless him and grant him peace, and his Sunnah and Ayahs, Sahih Al-Bukhari*. Al-Muhaqq: Muhammad Zuhair bin Nasser Al-Nasser. Cairo: Dar Touq Al-Najat. URL: <http://lib.efatwa.ir/42174/5/38>
- Erabli, A. (1961). *Kashf Al-Ghamma fi marefate alaemah*. Sayyid Hashem Rasouli Mahalati. Tabriz: Bani Hashem Publications. [Persian] URL: <http://lib.eshia.ir/12560/1/360>
- Goli-Zavareh, G. (2012). A page of the virtues of Hazrat Khadijah Kobari. peace be upon him. *Missionaries*, 13(155), 37-58. [Persian] URL: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/900043>
- Hakimzadeh, F. (2017). Analysis of the marriage of the Messenger of God with Khadijah Kobri based on historical news. *Quarterly Journal of Qur'anic Studies, Nameh Jamia*, 16(128), 7-22. [Persian] URL: <https://www.noormags.ir/view/fa/magazine/number/104789>
- Hashminejad, A. (2013). *The server of the women of the world of Umm Al-Mu'minin Hazrat Khadijah Kobri (peace be upon him)*. Qom: Mustafa International Translation and Publishing Center. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/1756736>
- Ibn Abd al-Barr, A. (1992). *Alestiab fi Marefate Ashab*. Research by Ali Muhammad Al-Bajawi. Beirut: Dar Al-Jil. URL: <http://lib.efatwa.ir/40171/4/1819>
- Ibn al-Asir, E. (1989). *The lion of the forest in the knowledge of the Companions*. Beirut: Dar al-Fakr. [Persian] URL: <http://lib.efatwa.ir/40157/6/85>
- Ibn Babevayhe, M. (undated). *Oyun Akhbar al-Reza*. Beirut: Publications of the Scientific Press Institute. URL: <http://lib.eshia.ir/14032/1/15>
- Ibn Ishaq, M. (1978). *Ibn Ishaq's biography (Kitab al-Sir al-Maghazi)*. Researcher: Sohail Zakkar. Beirut: Al-Nasher Dar Al-Fakr. [Persian] URL: <http://lib.efatwa.ir/46537/1/132>
- Ibn Kathir, A. A. I. B. O. (1987). *The Beginning and the End*. Beirut: Dar al-Fakr. URL: <http://lib.efatwa.ir/40020/3/127>

- Ibn Majah, A. (2009). *Sunan Ibn Majah, al-Muhaqq: Shoaib al-Arnaut*. Bija: Al-Nasher Dar Rishala Al-Anamili. URL: <http://lib.efatwa.ir/45412/2/475>
- Ibn Tavis, A. (1980). *Al-Taraif in the knowledge of the religions of Al-Tawaif*. Researcher: Ali Ashour. Qom: Khayyam Publishing. . [Persian] URL: <http://lib.eshia.ir/15078/1/291>
- Karajaki, M. (1985). *Kanzol Fuad*. Beirut: Publishers Dar Al-Azwa. URL: <http://pdf.lib.eshia.ir/97084/1/150>
- Khwarizmi, A. (1991). *Al-Manaqib*. Al-Muhaqq: Sheikh Malik Al-Mahmoudi. Qom: Al Nasher Est. [Persian] URL: <http://lib.eshia.ir/27800/1/351>
- Karami Fereydoni, A. (2015). *A new look at the brilliant life of Khadijah*. Qom: Nasim Entzar Publications. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/1386620>
- Koleini, M. (1986). *Enough researcher: Ali Akbar Ghafari and Mohammad Akhundi*. Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiya. [Persian] URL: <http://lib.eshia.ir/11005/2/79>
- Kolini, M. B. Y. (1984). *Kafi*. Research by Ali Akbar Ghafari. Tehran: Dar al-Katb al-Islamiya. [Persian] URL: <https://noorlib.ir/book/info/1348/%D8%A7%D9%84%>
- Majlisi, M. (1983). *Bahar al-Anwar al-Jamaa ledorare Akhbar Al-Aemeh Al-Athar*. Researcher: Seyyed Ebrahim al-Mianji. Beirut: Dar Ihiya al-Trath al-Arabi. URL: <http://lib.eshia.ir/71860/40/65>
- Neishabouri, M. (1911-1915). *Sahih Muslim*. Beirut: Dar al-Fakr. URL: <https://fa.wikishia.net/view/>
- Sanavi, A. (2020). *A brief biography of Hazrat Khadijah (PBUH)*. National Festival of the Lady of Hazara Islam (commemoration of Hazrat Khadijah), Tehran. [Persian] URL: <https://civilica.com/doc/1119772/>
- Maghrizi, A. (1999). *Enjoyment of the Prophet with his properties, wealth, and wealth, scholar: Muhammad Abdulhamid al-Namisi*. Beirut: Al-Nasher Dar al-Kutub Al-Elamiya. URL: <http://lib.efatwa.ir/44786/6/25>
- Tabari, M. B. J. (1982). *Dalai Al-Imamah*. Qom: Al Ba'ath Foundation. [Persian] URL: <https://lib.eshia.ir/15165/1/6>
- Tabarani, A. (undated). *Al-Mujajm al-Kabir. The researcher: Hamdi bin Abdul Majeed al-Salfi*. Cairo: Ibn Taymiyya Publishing House. URL: <http://lib.efatwa.ir/42124/19/291>
- Tehrani, H. (2014). *Hamieh al-Rasoul: Fadzil and Manaqib of Umm al-Mominin Hazrat Khadijah Kobra*. Qom: Tubai Mohabbate. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/11135390>
- Zahabi, S. (2003). *The history of Islam and the deaths of al-Mashirim and al-Alam. Al-Muhaqq: Dr. Bashar Awad Marouf*. Beirut: Dar al-Gharb al-Islami. URL: <http://lib.efatwa.ir/47076/1/615>